

Захарчук І. О.,

Буковинський державний фінансово-економічний університет, м. Чернівці

МОРФОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ЗАПЕРЕЧЕННЯ У СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (на матеріалі "Кентерберійських оповідань" Джефрі Чосера)

У статті змодельовано парадигму засобів вираження заперечення в середньоанглійській мові. Виокремлено морфологічну парадигму заперечення з ядром та периферією в авторському дискурсі Дж. Чосера на матеріалі "Кентерберійських оповідань".

Ключові слова: парадигма, парадигматичні відношення, заперечення, морфологічний, засоби заперечення, дискурс, середньоанглійська мова.

В статье исследуется парадигма средств выражения отрицания в среднеанглийском языке. Смоделировано морфологическую парадигму отрицания с ядром и периферией в авторском дискурсе Дж. Чосера на материале "Кентерберийских рассказов".

Ключевые слова: парадигма, парадигматические отношения, отрицание, морфологический, средства отрицания, дискурс, среднеанглийский язык.

The article explores the paradigm of negation expressing means in Middle English. The morphological negation paradigm is modeled with its core and periphery in the author's discourse of Gr. Chaucer based on "The Canterbury tales".

Key words: paradigm, paradigmatic relationship, negation, morphological, means of negation, discourse, Middle English.

Постановка наукової проблеми та її значення. Мовна одиниця виступає одночасно у двох типах взаємодій: парадигматичних (як член граматичної парадигми) і синтагматичних (як член структури речення), отже, корелює з ліво- або правобічними членами чи з обома одразу в залежності від їх сполучуваності; термін "парадигматичні відношення" введений у мовознавство Л. Єльмслєвим [1]. Парадигматичні відносини проєктуються на відношення двох типів – від конкретного до загального і від загального до конкретного – такою є закономірність лінгвістичного опису для об'єктивного аналізу одиниці [5, с. 33-35]. Поняття парадигми – основне поняття мовної парадигматики, яка займається парадигматичними відношеннями, класифікацією, визначенням сфери їх дії. Парадигматика протиставляється синтагматиці по типу відношень та групувань, які вона вивчає. Отже, парадигматика – це мовна система, яка розуміється як сукупність лінгвістичних класів – парадигм [1].

Мета даної статті – виокремлення морфологічної парадигми заперечення у середньоанглійській мові з ядром і периферією та моделювання парадигми засобів вираження заперечення в авторському дискурсі Дж. Чосера на матеріалі "Кентерберійських оповідань". Для досягнення мети потрібно вирішити такі **завдання**:

- 1) виокремити засоби заперечення у системі середньоанглійської мови;
- 2) установити ядро та периферію засобів заперечення у системі середньоанглійської мови;
- 3) змодельовати морфологічну парадигму заперечення в авторському дискурсі;
- 4) визначити домінуючі засоби заперечення у системі середньоанглійської мови та структурі авторського дискурсу;

5) розглянути сполучуваність маркерів заперечення в авторському дискурсі.

Об'єктом даного дослідження є засоби вираження заперечення (частки, займенники та прислівники заперечної семантики), зареєстровані у системі середньоанглійської мови та структурі авторського дискурсу.

Матеріалом слугує пам'ятка середньоанглійської літератури "Кентерберійські оповідання" Джефрі Чосера, кількістю словоформ – 99 126.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Заперечення відноситься до числа мовних категорій, які пов'язані з логікою (О. А. Івін), філософією (Аристотель, Платон, Г.В.Ф. Гегель, І. Кант), психологією (М. Й. Кресвел, Р. Монтеґ'ю, Б. Рассел), оскільки потребує вирішення питання про взаємодію мислення та мови і виступає однією з основних розумових операцій. Універсальність заперечення обумовлена прагненням людини до диференціації явищ дійсності та відбиттям цього процесу в мові. Заперечення одержує окреме тлумачення у світлі кожного нового напрямку мовознавства, адже є категорією мови зі складною й багатоаспектною семантикою та засобами вираження на різних рівнях (лексичному, граматичному, синтаксичному, текстовому та дискурсивному). З формальної точки зору заперечення може виражатися заперечними словами (англ. "no"); заперечним префіксом (англ. "unfamiliar"); заперечними формами окремих частин мови: займенника (англ. "none") та ін. Заперечення може бути формально невираженою складовою структурою слова ("miserable" = "not happy"). Існує цілий ряд підходів до вивчення категорії заперечення. Функція заперечення за комунікативно-прагматичного підходу обмежується спростуванням, корегуванням передбачуваного судження адресата (Н. Weinrich, 1993). Широкий підхід характеризується включенням до змісту заперечення не тільки незгоди, відмови та інших комунікативних актів, але й неіснування, позбавленості, тобто категорії привативності (В. М. Бондаренко, 1983; L. R. Horn, 1989) [3]. Ми розглядаємо заперечення як елемент значення, що виражає відсутність предметів, явищ, ознак та зв'язків між ними у реальній дійсності.

Для побудови морфологічної парадигми заперечення у системі середньоанглійської мови, розглянемо поняття "парадигми" та її види. О. С. Кубрякова визначає парадигму як будь-який клас лінгвістичних одиниць, які протиставляються одне одному і в той же час об'єднуються у зв'язку наявності у них спільних ознак, най-

частіше мовних одиниць, які зв'язані парадигматичними відношеннями [4, с. 366]. Парадигма, на думку О. І. Смирницького, представляє собою певну системну форму [6, с. 24].

О. С. Кубрякова виділяє такі типи парадигм: морфологічну, синтаксичну та лексичну. Морфологічна парадигма відображає реалізацію граматичних категорій (роду, числа, відмінку і т.д.), вона характеризується наявністю стабільної, інваріантної частини (кореня, основи), яка виражає ідею тотожності лексеми у всіх її граматичних видозмінах, а також наявністю в парадигмі точно визначеної кількості ланок чи позицій, що робить парадигму закритим класом форм [4, с. 366]. Поняття лексичної парадигми потрактовано як об'єднання граматично-однорідних слів, які мають семантичну спільність. Синтаксична парадигма визначається як ряд структурно-відмінних, але семантично-співвіднесених синтаксичних конструкцій – речень чи словосполучень, які пов'язані їх семантичною схожістю відношеннями перифрази. На лексичному рівні заперечення виражено лексемами, які мають “успадковане” значення, історично марковане, тобто слова, які не мають заперечено афікса, але мають заперечне значення (*dreadful, frightful, to kill*). Граматичний рівень представлено афіксацією, заперечними займенниками, прислівниками, заперечними конструкціями та ін. Афіксація, яка включає префіксацію та суфіксацію, є ще одним з граматичних засобів вираження заперечення, більшу частину якої становлять заперечні префікси [7].

Ядерні складові давньоанглійської парадигми заперечення включають: *ne* (OE *ne* = ME *nat/not, ne, no*), *na* (OE *na* = ME *nat/not, ne, no*), *nan* (OE *nan* = ME *noon*), *nis* (OE *nis* = *ne + is*) [2, с. 20-21].

Щодо морфологічної парадигми заперечення в авторському дискурсі Дж. Чосера, то вона складається з:

1) заперечних афіксів: *un-, mis-, im-, de-, -laes*:

For Frenssh of Parys was to hir unknowe

At mete wel ytaught was she withalle [General Prologue, с. 126-127].

Заперечний префікс *un-* як правило заперечує значення кореня та виражає дію, зворотну дії, вираженій в стверджувальній формі дієслова (*done – undone*).

2) заперечних часток *nat/not, ne, no*:

1. *And therto hadde he riden, no man ferre,*

As wel in Cristendom as in Hethenesse [General Prologue, с. 48-49].

2. *Nat greveth us youre glorie and youre honour,*

But we biseken mercy and socour [The Knight's Tale, с. 59-60].

3. *Ne for the drede of deeth shal I nat spare*

To se my lady that I love and serve [The Knight's Tale, с. 538-539].

4. *As taketh not agrief of that I seye,*

For myn entente nis but for to pleye [The Wife of Bath's Tale, с. 197-198].

У середньоанглійській мові заперечна частка *nat* (*ne + at = nat*) була варіантом заперечної частки *not*, яка збереглась у сучасній англійській мові. Заперечні частки можуть сполучатися з будь-яким членом речення (*nat/not, no* – властиво поєднуватися з іменниками, прикметниками та дієсловами; *ne* – здебільшого з дієсловами, рідше – іменниками), тим самим вказуючи на тип загального чи часткового заперечення. Частота вживання заперечних часток серед усіх інших засобів заперечення, зареєстрованих в авторському дискурсі Дж. Чосера – найвища (1351 слововживання), про що свідчать дані таблиці 1:

Таблиця 1.

Парадигма вираження заперечних часток у “Кентерберійських оповіданнях”

№ п/п	Середньоанглійський маркер заперечення	К-сть слововживань
1.	No	464
2.	Nat	458
3.	Ne	422
4.	Not	7

3) заперечних займенників *noon, neither, nothing, nought*:

1. *Ne noon so grey goos gooth ther in the lake*

As, seistow, wol been withoute make [The Wife of Bath's Prologue, с. 275-276].

2. *Neither to been yburyed nor ybrent,*

But maketh houndes ete hem in despit [The Knight's Tale, с. 88-89].

3. *He wente his wey, as hym nothyng ne roghte,*

But to Boloigne he tendrely it broghte [The Clerk's, с. 685-686].

4. *But taak it nought, I prey yow, in desdeyn.*

This is the poynt, to speken short and pleyn [General Prologue, с. 791-792].

Заперечні займенники *noon, neither, nothing, nought* виступають членами речення і розглядаються як позначники заперечення у функції підмета та додатка. Частота їх вживання в авторському дискурсі Дж. Чосера представлена у таблиці 2:

Таблиця 2.

Парадигма вираження заперечних займенників у “Кентерберійських оповіданнях”

№ п/п	Середньоанглійський маркер заперечення	К-сть слововживань
1.	Noon	133
2.	Neither	19
3.	Nothyng	17
4.	Nought	2

Заперечні сполучники *neither ... nor* заперечують синонімічні групи слів:

Neither in citee nor in no village,

That wolde chaunge his youthe for myn age [The Pardoner's Tale, c. 437-438].

4) заперечних прислівників *nowher* та *nevere (never)*:

1. *She shal eek knowe, and whom it wol do boote,*

Al be hise woundes never so depe and wyde [The Squire's Tale, c. 154-155].

2. *Were chaunged, but he nevere hir koude fynde,*

But evere in oon ylike sad and kynde [The Clerk's, c. 601-602].

3. *His breed, his ale, was always after oon,*

A bettre envyned man was nowher noon [General Prologue, c. 343-344].

Заперечні прислівники у середньоанглійській мові формуються за допомогою заперечних часток *no* та *ne*. Вони виражають відсутність місця та часу, тому відповідно виконують синтаксичну функцію обставини місця чи часу. Частотність вживання заперечних прислівників *never* та *nevere* в авторському дискурсі Дж. Чосера є більшою, ніж *nowher* (див. табл. 3):

Таблиця 3.

Парадигма вираження заперечних прислівників у “Кентерберійських оповіданнях”

№ п/п	Середньоанглійський маркер заперечення	К-сть слововживань
1.	Never	165
2.	Nevere	138
3.	Nowher	8

Отже, ми можемо зробити висновок, що ядром морфологічної парадигми заперечення в авторському дискурсі Дж. Чосера є частка “*no*”, а периферією – заперечні маркери *nat, ne, never, nevere, noon, neither, nothyng, nought, nowher* та *not*. Домінанта вираження заперечення відображається у таблиці 4:

Таблиця 4.

Домінанта вираження заперечення у “Кентерберійських оповіданнях”

№ п/п	Маркер заперечення	К-сть слововживань	Відсотки
1.	no	464	25.3%
2.	nat	458	25%
3.	ne	422	23%
4.	never	165	9%
5.	nevere	138	7.5%
6.	noon	133	7.3%
7.	neither	19	1 %
8.	nothyng	17	0.9%
9.	nowher	8	0.5%
10.	not	7	0.4%
11.	nought	2	0.1 %

Парадигма заперечення розширюється за допомогою мононегативних та полінегативних речень. На ранньому етапі свого становлення англійська мова носила полінегативний характер, тобто в одному висловлюванні була можливою наявність більше одного маркера заперечення. У структурі “Кентерберійських оповідань” Джефрі Чосера простежується вживання як моно- так і полінегативних речень:

5) заперечні речення, які містять один маркер заперечення (мононегативність):

Ne hym that is agast of every tool [The Nun's Priest's Tale, c. 150].

б) заперечні речення, які містять більш, ніж один маркер заперечення (полінегативність):

Ne fynde yow nat repleet of humours hootte [The Nun's Priest's Tale, c. 191].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що категорія заперечення є однією з фундаментальних на кожному з історичних етапів розвитку англійської мови, про наявність маркерів заперечення, які повністю або частково можуть виступати носіями заперечної семантики. Ядерні складові давньоанглійської парадигми заперечення продовжили свій розвиток у середньоанглійській мові та зареєстровані у структурі авторського дискурсу Дж. Чосера (*no, nat, ne, never, nevere, noon, neither, nothyng, nought, nowher, not*). Перспективою подальшого дослідження є функціонально-семантичний аналіз заперечних засобів у новоанглійській мові (XVI ст.).

Література:

1. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка: Пер. с англ. / Сост. В. Д. Мазо. – М. : КомКнига, 2006. – 248 с. (Лингвистическое наследие XX века).
2. Захарчук І. О. Ядерні складові давньоанглійської парадигми заперечення / І. О. Захарчук // Науковий вісник Волинського Національного Університету ім. Лесі Українки: зб. наук. пр. – Луцьк : 2010. – Вип. 7. – С. 19-22.
3. Константінова О. О. Статичні посесивні дієслова зі значенням заперечення в німецькій та українській мовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 “Порівняльно-історичне та типологічне мовознавство” / О. О. Константінова. – Донецьк, 2006. – 22 с.
4. Кубрякова О. С. Парадигма / О. С. Кубрякова // Большой энциклопедический словарь. Языкознание / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – 2-е (репринтное) издание “Лингвистического энциклопедического словаря” 1990 года. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – (Серия: Большие энциклопедические словари). – С. 366.
5. Михайленко В. В. Парадигма імператива / В. В. Михайленко – Чернівці : Рута, 2001. – 303 с.
6. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка / Смирницкий А. И. – 2-е изд. – М. : Эдиториал УРСС 2007. – 296 с. – (Серия: Из лингвистического наследия А. И. Смирницкого).
7. Mazzon G. A History of English Negation. / G. Mazzon. – United Kingdom : Pearson Education Limited, 2004 – 176 p.
8. The Canterbury Tales [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.librarius.com/cantales.htm>